

BARBARA PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA

INSTYTUT SZTUKI, POLSKA AKADEMIA NAUK

ORCID 0000-0002-9625-7366

AUGUSTINUS, ZAPOZNANY MUZYK ZYGMUNTA III ZIDENTYFIKOWANY

ABSTRAKT Augustinus był włoskim muzykiem znanym muzykologom tylko z imienia i tylko ze źródła spisanego w maju 1598 r., kiedy Zygmunt III wraz z wybranymi dworzanami udawał się do Szwecji. Testament zachowany w AGAD, Księgi miejskie Starej Warszawy II, k. 145v–146, sporządzony 17 VI 1598 r., zawiera zniekształcone nazwisko muzyka, które stanowi „trop” do dalszych badań, w wyniku których możliwe stało się jego zidentyfikowanie oraz ustalenie, że był śpiewakiem, a przed przyjazdem do Rzeczypospolitej działał w Padwie i Pradze.

SŁOWA KLUCZOWE Augustinus, Agostino Trevisano, Agostino Trivisano, muzycy włoscy, dwór Zygmunta III w Warszawie, katedra w Padwie, dwór Rudolfa II w Pradze, testament

ABSTRACT *Augustinus, Sigismund III's Forgotten Musician, Identified.* Augustinus was an Italian musician previously known to musicologists only by his first name and from a single source, written in May 1598, when King Sigismund III was setting off for Sweden with selected courtiers. A will kept at the AGAD, Municipal Records of Old Warsaw II, fols. 145v–146, drawn up on 17 June 1598, includes a distorted version of the musician's surname. This provided a clue for further research, which led to his identification as a singer who had worked in Padua and Prague before arriving in the Polish–Lithuanian Commonwealth.

KEYWORDS Augustinus, Agostino Trevisano, Agostino Trivisano, Italian musicians, Sigismund III's royal court in Warsaw, Padua Cathedral, Rudolf II's court in Prague, will

Kwestia reorganizacji kapeli Zygmunta III i sprowadzenia na jego dwór w roku 1595 i kolejnych latach schyłku XVI w. ponad dwudziestu muzyków z Włoch była przedmiotem licznych publikacji¹. Dla określenia składu tzw. kapeli włoskiej i identyfikacji należących do niej muzyków zasadnicze znaczenie mają wykorzystane w tych pracach szczęśliwie zachowane pokwitowania odbioru należnych pieniędzy przez niektórych z nich w roku 1598 oraz wykaz z 1599 r. przydziału dla dworu żałobnego sukna w związku z pogrzebem królowej Anny, pierwszej żony Zygmunta III, zachowane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), w zespole Archiwum Skarbu Koronnego (ASK)². W żadnym z tych źródeł nie występuje Augustinus, wymieniony tylko w jednym rękopisie, wśród muzyków, którzy zostali wyznaczeni do towarzyszenia królowi w drodze do Szwecji w 1598 r.³ i w związku z tym w maju tego roku przyznano im na drogę wiktuały. „D. Augustino” przydzielono cztery bochny chleba rżanego, trzy bochny chleba białego oraz cztery kufle piwa⁴. Od 1968 r., czyli od czasu opublikowania artykułu Anny Szweykowskiej o przeobrażeniach w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII w. (zob. przyp. 1), muzykologowie nie znaleźli nowych informacji o tym włoskim muzyku. W wydanej w roku 1997 monografii Szweykowska, odnosząc się do wspomnianego wystąpienia źródłowego „niejakiego Augustino”, którego nie spotykamy w żadnym innym wykazie, dodała: „możliwe więc, że imię to zostało błędnie zapisane”⁵. W konsekwencji w zamieszczonej w książce tabeli zatytułowanej „Muzycy włoscy w latach 1596 – ca 1620” muzyk został pominięty⁶. Postępu w badaniach nie przyniosła publikacja piszącej te słowa z roku 2007, w której znajduje się „Słownik muzyków polskich Wazów”, a w nim hasło „Augustinus”, oparte na informacjach podanych przez Szweykowską⁷.

Muzykolodzy nie skorzystali dotąd ze skądinąd bałamutnej wzmianki o muzyku i wskazówki źródłowej zamieszczonej w pracy historyka Andrzeja Karpińskiego⁸.

1 Z pozycji powstałych po II wojnie światowej wymienimy: Anna Szweykowska, „Przeobrażenia w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII wieku”, *Muzyka* 13 (1968) nr 2, s. 3–21; Anna i Zygmunt M. Szweykowscy, *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*, Kraków 1997, s. 22–53; Marco Bizzarini, *Marenzio: la carriera di un musicista tra Rinascimento e Controriforma*, Rodengo Saiano 1998, s. 202–230; Barbara Przybyszewska-Jarmińska, „Annibale Stabile i początki włoskiej kapeli Zygmunta III Wazy”, *Muzyka* 46 (2001) nr 2, s. 93–99; Barbara Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory polskich Wazów*, Warszawa 2007, s. 22–32.

2 Skrupulatnie edytowane i interpretowane w: A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 11–13.

3 „[Augustinus], który towarzyszył królowi w podróży do Szwecji, po śmierci królowej, w 1598 r. Nie uwzględniamy go w spisie [muzyków włoskich], nie jest bowiem pewne, czy wrócił do Polski z tej podróży”, A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 12–13.

4 AGAD, ASK, Rachunki królewskie 354, k. 258v (A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 13, przyp. 26, podaje k. 256).

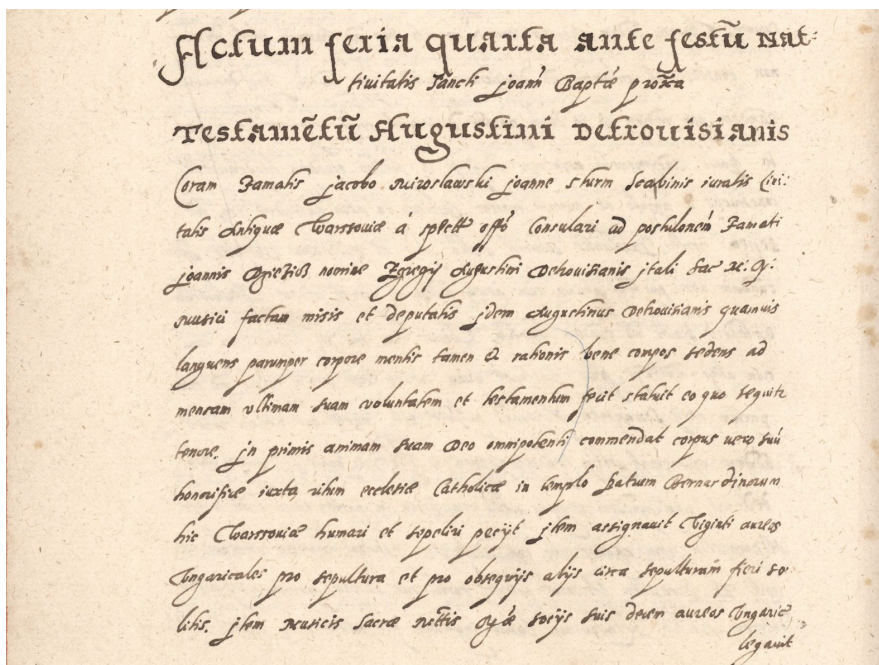
5 A. i Z. Szweykowscy, *Włosi w kapeli*, s. 35.

6 Ibid., s. 120–121.

7 B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 154.

8 Andrzej Karpiński, *Pauperes. O mieszkańcach Warszawy XVI i XVII wieku*, Warszawa 1983.

W tabeli 10, zatytułowanej „Legaty w naturze dla służby domowej w Warszawie w latach 1570–1627”, jedna z dwudziestu dwóch pozycji odnosi się do legatu z 1598 r. dla służącej Anny Adamownej, określonego jako „wszystkie pozostałe szaty”. Testatorem był, jak podaje Karpiński, „Augustyn Dehovisianus, muzyk królewski”⁹. Pod tabelą został umieszczony wykaz wykorzystanych źródeł wszystkich podanych w niej informacji, bez ich przyporządkowania do konkretnych pozycji. Jest wśród nich rękopis z AGAD, Księgi miejskie Starej Warszawy (dalej SW) II, k. 146¹⁰. Źródło to zawiera sporządzoną 17 VI 1598 r. po łacinie ostatnią wolę włoskiego muzyka królewskiego określonego w tym dokumencie jako „Augustinus Detrovisianis” (zob. il. 1).

Il. 1. Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi miejskie Starej Warszawy, SW II, k. 145v, fragment

Na podstawie daty testamentu można sądzić, że wbrew pierwotnym planom Augustinus do Szwecji nie pojechał, bowiem dwór królewski ruszył z Warszawy w drogę już niemal miesiąc wcześniej – 19 maja¹¹. Z wszelkim prawdopodobieństwem

9 Ibid., s. 181.

10 Ibid., s. 182. Testament mieści się na k. 145v–146, co jest podane w niemal 30 lat późniejszej publikacji, w której testator został wymieniony jako „Detrovisianus Augustinus, Włoch, muzyk JKM”, zob.: *Testamenty mieszczańskie warszawskie od XV do końca XVII wieku. Katalog*, opr. Agnieszka Bartoszewicz, Andrzej Karpiński, Katarzyna Warda, Warszawa 2010, nr 130.

11 Marek Wrede, *Itinerarium króla Zygmunta III*, Warszawa 2019, s. 161.

ze względu na zły stan zdrowia muzyk pozostał w domu. Tam też została spisana jego ostatnia wola, w której stwierdzono, że był fizycznie chory, ale sprawny umysłowo i świadomie rozporządził swoim majątkiem, a rolę wykonawców testamentu powierzył m.in. dwóm muzykom królewskim: „Alexandro presbytero trambanista” (z pewnością mowa o włoskim puzoniście nieznanego nazwiska, notowanym w kapeli królewskiej w l. 1598–1602¹², o którym nie wiadomo dotąd, że był osobą duchowną) i „Vicentio organario” (chodzi bez wątpienia o włoskiego organistę królewskiego Vincenza Bertolusiego, notowanego na dworze Zygmunta III w l. 1595–1607, następnie będącego w służbie Chrystiana IV, króla Danii; zm. 18 IX 1608 r.¹³). Na podstawie treści ostatniej woli muzyka można sądzić, że spodziewał się bliskiej śmierci i w pierwszym rzędzie chciał zadbać o swój godny pochówek. Zabezpieczył 20 dukatów („aureos Ungaricales”) na pogrzeb i egzekwie w kościele oo. Bernardynów (św. Anny) i 10 dukatów dla muzyków królewskich, jego towarzyszy, którzy mieli śpiewać podczas mszy żałobnej, oraz pozostawił legaty: w wysokości 3 dukatów dla biednych i 2 dukatów dla szpitala Świętego Ducha, przy czym nie można mieć pewności, który z dwóch warszawskich szpitali pod tym samym wezwaniem miał na myśli – „extra muros”, czyli na rogu Podwała i Nowomiejskiej, czy też „intra muros”, w pobliżu kościoła św. Marcina przy dzisiejszej ulicy Pivnej¹⁴. Wszystkie pozostałe dobra, poza wymienionymi, a wśród nich ubrania i różne sprzęty domowe, testator pozostawiał swojej służącej, przybyłej do Warszawy z Pragi czeskiej „honestae Annae Adamowna de civitate Pragensi in Moravia”, która służyła mu z oddaniem, także w chorobie, przez cztery lata (zob. il. 2).

Jest wysoce prawdopodobne, że kiedy król w początkach grudnia 1598 r. powrócił ze Szwecji do Warszawy¹⁵, Augustinus, czy raczej, biorąc pod uwagę jego pochodzenie, Agostino, już nie żył. Dokładnej daty śmierci muzyka nie udało się ustalić. Na pewno nastąpiła ona po 17 VI 1598 r., z wszelkim prawdopodobieństwem w Warszawie.

Ustalenie dzięki testamentowi, jak się okazało, jednej z większej liczby wersji jego nazwiska – „Detrovisianis”, co wydaje się zbitką słów, jakie warszawscy ławnicy spisujący ostatnią wolę muzyka usłyszeli od testatora, a które brzmiały zapewne „de Trovisianis”, czyli z rodziny Trovisianich, pozwoliło znaleźć „trop” i odszukać więcej informacji o ciekawym życiu Agostina, poczynając od czasów, gdy przebywał jeszcze we Włoszech.

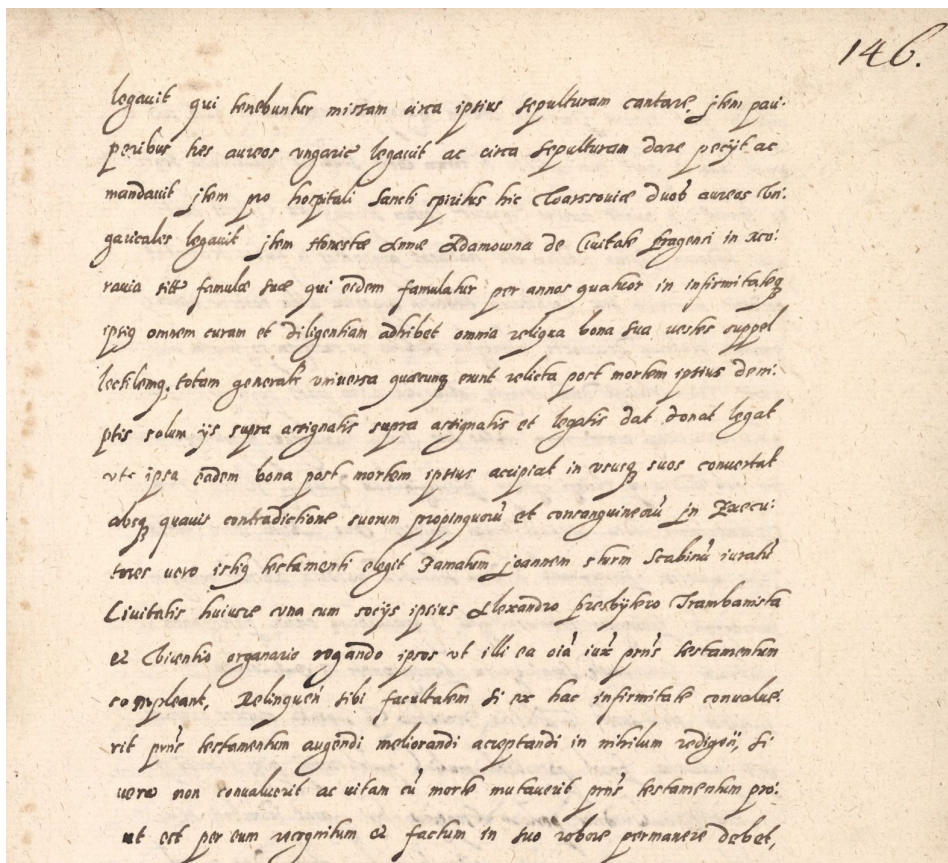
Czas i miejsce urodzenia muzyka nie są znane. Niewykluczone, że pochodził z Treviso (w dawnych źródłach występującego także jako Triviso), a w każdym razie z jakiejś miejscowości w Republice Weneckiej. Pierwsze odnalezione informacje, odnoszące się

12 A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 120; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 152.

13 A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 120; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 156.

14 Zob.: A. Karpiński, *Pauperes*, s. 248–264.

15 M. Wrede, *Itinerarium*, s. 176.

Il. 2. Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi miejskie Starej Warszawy, SW 11, k. 146, fragment

do działalności muzyka w Italii, dotyczą Padwy i katedry w tym mieście, gdzie był śpiewakiem w kapeli. W dokumencie z 1583 r. został odnotowany „M[e]s[ser] pre[te] Agostin Trevisan cantor in capella”, a źródła z następnych lat potwierdzają, iż był śpiewakiem katedralnym do 1588 r., z tym że od 1586 r. jego nazwisko zapisywano w nich w wersji „Triuisan”¹⁶. Z faktu, że w 1583 r. określono muzyka jako księdza i tytułowano go „Messer”, można wysnuć wniosek, że urodził się najpóźniej w początkach lat sześćdziesiątych XVI wieku.

Już w okresie działalności w Padwie musiał być Agostino śpiewakiem sławnym, skoro panujący w Austrii Wewnętrznej arcyksiążę austriacki Karol II Habsburg, znany patron muzyki, zapragnął go sprowadzić do Grazu na swój dwór. Starania w tej sprawie czynił od 1584 r. poprzez swoich urzędników i nuncjusza papieskiego w Grazu

16 Raffaele Casimiri, „Musica e musicisti nella Cattedrale di Padova nei sec. XIV, XV, XVI. Contributo per una storia”, *Note d'Archivio per la Storia Musicale* 19 (1942) fasc. 3, s. 73 (nr 476), s. 75 (nr 490).

Giovanniego Andreę Caligario, co dokumentuje korespondencja, którą prowadzili nuncjusz i wysyłający listy z Rzymu kardynał Tolomeo Gallio (Galli), sekretarz Grzegorza XIII, w pierwszym kwartale 1585 roku¹⁷. W szczególności list Caligario pisany 4 III w Grazu przynosi wiele szczegółów dotyczących postawy muzyka oraz stanowi świadectwo pewnego zniecierpliwienia arcyksięcia:

Książd Agostino Trivisano, kapelan i muzyk w kościele padewskim, otrzymał 20 dukatów od urzędników Jego Wysokości [arcyksięcia Karola] i zgodził się przyjechać na służbę w tutejszej kapeli, a ponieważ już od wielu miesięcy ma 20 dukatów i okazuje brak chęci do realizacji tego, co obiecał, oczekuje się od Waszej Dostojności [Tolomeo Gallio], że podejmie starania u biskupa Padwy [Federico Corner], aby tamten [Trivisano] albo dotrzymał zobowiązania, albo przynajmniej zwrócił przyjęte pieniądze, które bezprawnie zatrzymuje, w Wenecji, na ręce p. Dorimbergi [Veit von Dornberg], ambasadora cesarskiego¹⁸.

Zakończenie tej sprawy nie jest mi znane. Jest pewne, że do 1588 r. Agostino do Grazu nie pojechał, jako że pozostawał w Padwie. Nie wiadomo jednak, gdzie był przez cztery lata od roku 1589 i kiedy opuścił Italię, aby udać się za Alpy. W okresie od 1 II 1593 r. do 5 XI 1595 r. przebywał w Pradze na dworze cesarza Rudolfa II¹⁹ jako kapelan i śpiewak (tenor) w kapeli prowadzonej wówczas przez Filippa di Monte. W cesarskich rachunkach jego nazwisko było zapisywane jako Trivisano, ale także Trivisanus, Triviano i Trivisiano, a imię jako Augustino lub Augustinus.

Nie wiadomo na pewno, kiedy Agostino opuścił Pragę i znalazł się na dworze Zygmunta III. Można postawić hipotezę, że po zakończeniu w listopadzie 1595 r. służby w kapeli Rudolfa II dołączył do grupy włoskich muzyków z Luką Marenziem na czele, która właśnie w tym czasie jechała z Rzymu do Krakowa²⁰. Brak imiennych list członków włoskiego zespołu muzycznego króla Polski z pierwszych lat jego działalności nie pozwala jednak zweryfikować takiego przypuszczenia. Jadąc do Rzeczypospolitej musiał Agostino zabrać ze sobą wspomnianą w testamencie służącą Annę Adamówną, która opiekowała się nim zarówno w Pradze (od 1594 r.), jak w Warszawie i pewnie w innych miejscach, w których przebywał dwór Zygmunta III.

17 *Grazer Nuntiatur*, t. 2, *Nuntiatur des Germanico Malaspina und des Giovanni Andrea Caligari 1582–1587*, wyd. Johann Rainer, Wien 1981, s. 358, 372–375 (nr. 248, 262, 264). Warto zauważyć, że w dwóch listach kardynała Gallio nazwisko muzyka występuje w wersji „Trevisano”, a w jedynym liście Caligario w formie „Trivisano”.

18 *Grazer Nuntiatur*, s. 373 (nr 262): „Prete Agostino Trivisano capellano et musico ne la chiesa di Padoa ha ricevuto 20 ducati da li ministri di S.A. et accettata la conditione di venire a servire in questa capella et perché già più mesi si ritiene di 20 ducati et mostra poca voglia di osservare quello che ha promesso, si desidera da V.S.III^{ma} che faccia opera col vescovo di Padoa che costui o servi la fede o almanco renda li denari ricevuti et che ritiene contra ogni dovere in Venetia in mano del sig. Dorimberga ambasciatore Cesareo”.

19 Michaela Žáčková Rossi, *The Musicians at the Court of Rudolf II. The Musical Entourage of Rudolf II (1576–1612) Reconstructed from the Imperial Accounting Ledgers*, Prague 2017 (= *Clavis Monumentorum Musicorum Regni Bohemiae*, Series S (Subsidia) 6), s. 32–33, 175.

20 Barbara Przybyrszewska-Jarmińska, „W poszukiwaniu dawnej świetności. Głosy do książki Anny i Zygmunta Szwejkowskich «Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów»”, *Muzyka* 43 (1998) nr 2, s. 96–97; M. Bizzarini, *Marenzio*, s. 212–214; B. Przybyrszewska-Jarmińska, „Annibale Stabile”, s. 93.

Problematyczna pozostaje także kwestia jego nazwiska. Jako Włoch miał oczywiście na imię Agostino (weneckie Agostin), a nie jak zapisywano w północnych, nie tylko sporządzanych po łacinie, źródłach – Augustinus. Źródła pochodzące z katedry w Padwie podają dwie wersje nazwiska, z weneckim *troncamento* na końcu – Trevisan i Trivisan. Tolomeo Gallio pisał o nim Trevisano, a Giovanni Andrea Caligari Trivisano. „Tri” na początku mają wszystkie znane wersje nazwiska występujące w źródłach dworu praskiego, wreszcie w wersji podanej przez Agostina do testamentu pojawia się wariant z „Tro”, stanowiący zapewne błąd urzędnika Starej Warszawy, który spisywał ostatnią wolę muzyka. Biorąc pod uwagę brzmienie nazwy miasta, od którego najprawdopodobniej pochodzi to nazwisko, proponuję zapoznanego muzyka Zygmunta III nazywać: Agostino Trevisano (z obocznością Trivisano).

BIBLIOGRAFIA

- Bizzarini, Marco. *Marenzio: la carriera di un musicista tra Rinascimento e Controriforma*. Rodingo Saiano: Promozione Franciacorta, 1998.
- Casimiri, Raffaele. „Musica e musicisti nella Cattedrale di Padova nei sec. XIV, XV, XVI. Contributo per una storia”. *Note d'Archivio per la Storia Musicale* 19, fasc. 3 (1942): 49–92.
- Grazer Nuntiatur. T. 2, *Nuntiatur des Germanico Malaspina und des Giovanni Andrea Caligari 1582–1587*, wyd. Johann Rainer. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981.
- Karpiński, Andrzej. *Pauperes. O mieszkańcach Warszawy XVI i XVII wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983.
- Przybyszewska-Jarmińska, Barbara. „Annibale Stabile i początki włoskiej kapeli Zygmunta III Wazy”. *Muzyka* 46, nr 2 (2001): 93–99.
- Przybyszewska-Jarmińska, Barbara. *Muzyczne dwory polskich Wazów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2007.
- Przybyszewska-Jarmińska, Barbara. „W poszukiwaniu dawnej świetności. Głosy do książki Anny i Zygmunta Szweykowskich «Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów»”. *Muzyka* 43, nr 2 (1998): 91–115.
- Szweykowska, Anna. „Przeobrażenia w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII wieku”. *Muzyka* 13, nr 2 (1968): 3–21.
- Szweykowska Anna, Zygmunt M. Szweykowski. *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*. Kraków: Musica Iagellonica, 1997.
- Testamenty mieszczan warszawskich od XV do końca XVII wieku*. Katalog, opr. Agnieszka Bartoszewicz, Andrzej Karpiński, Katarzyna Warda. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2010.
- Wrede, Marek. *Itinerarium króla Zygmunta III*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2019.
- Žáčková Rossi, Michaela. *The Musicians at the Court of Rudolf II. The Musical Entourage of Rudolf II (1576–1612) Reconstructed from the Imperial Accounting Ledgers*. Prague: KLP, 2017 (= Clavis Monumentorum Musicorum Regni Bohemiae, Series S (Subsidia) 6).

AUGUSTINUS, SIGISMUND III'S FORGOTTEN MUSICIAN, IDENTIFIED

Augustinus was an Italian musician previously known to musicologists only by his first name and from a single source, written in May 1598, when King Sigismund III was setting off for Sweden with selected courtiers. Since the name is absent from surviving lists of the court ensemble's Italian members, compiled in 1599 and 1601, in her 1968 article on changes in that ensemble, Anna Szweykowska speculated that Augustinus did not return from that journey. In the 1997 monograph on Italians in the court ensemble of the Polish Vasa kings (published in the co-authorship with Zygmunt M. Szweykowski), however, Szweykowska assumed that the entry in the 1598 manuscript was likely an error, which made her omit the name from the table of 'Italian Musicians between 1596 and c.1620' included in the book. The present author's 2007 publication on the musical courts of the Polish Vasa kings did not bring any progress in this regard. To date, musicologists have disregarded both that mention and also a source reference found in historian Andrzej Karpiński's 1983 study titled *Pauperes*, which cites the last will of a royal musician referred to by Karpiński as 'Augustyn Dehovisianus' (fols. 145v–146 in the Municipal Records of Old Warsaw II, document of 17 June 1598, kept at the AGAD Central Archives of Historical Records). A closer examination of that source has revealed that the musician's name is in fact recorded there as 'Augustinus Detrovisianis' (see Fig. 1). This makes it possible to establish that the testator was the priest and tenor Agostino Trevisano (Trivisano), who transferred to Sigismund III's court from the Prague court of Emperor Rudolf II, where he had sung in the imperial ensemble. Previously, between 1583 and 1588, he had been a singer at Padua Cathedral. At least in the years 1584–85, Archduke Charles II Habsburg tried (but probably failed) to bring Agostino to Graz.

Translated by Tomasz Zymer

Dr hab. Barbara Przybyszewska-Jarmińska ukończyła studia muzykologiczne na Uniwersytecie Warszawskim, jest profesorem w Instytucie Sztuki PAN, redaktorem naczelnym serii *Monumenta Musicae in Polonia*. Opublikowała m.in. książki: *The Baroque*, part 1: 1595–1696 jako t. 3 w serii *The History of Music in Poland* (przekł. John Comber, Warszawa 2002, wersja w języku polskim w 2006), *Muzyczne dwory polskich Wazów* (Warszawa 2007), *Muzyka pod patronatem polskich Wazów. Marcin Mielczewski* (Warszawa 2011, wersja w języku angielskim w 2014). Przygotowała wydania źródłowo-krytyczne wielu kompozycji muzyków związanych z dworem królewskim polskich Wazów, m.in. Luki Marenzia, Asprilia Pacellego, Marcina Mielczewskiego, Franciszka Liliusa, Marca Scacchiego, Kaspara Förstera jun. barbara.przybyszewska-jarminska@ispan.pl
